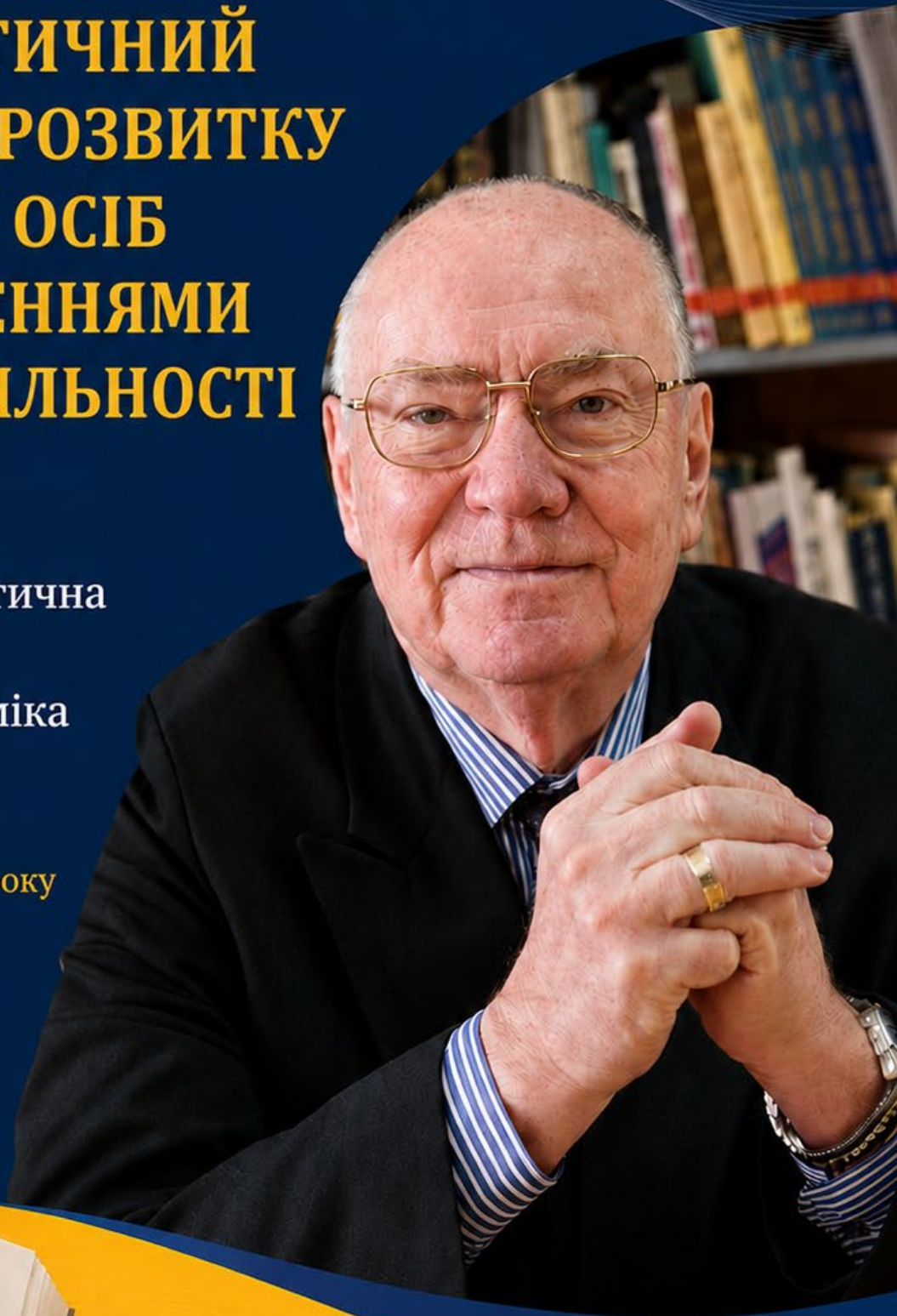
СИНЕРГЕТИЧНИЙ ПІДХІД У РОЗВИТКУ ТА ОСВІТІ ОСІБ З ОБМЕЖЕННЯМИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ

І Міжнародна науково-практична конференція пам'яті академіка В.М. Синьова

13-14 березня 2026 року

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ КОНФЕРЕНЦІЇ

УДК 378.091.3-056.2/.3:007.2]:005.745

Збірник матеріалів конференції рекомендовано до видання рішенням Вченої Ради факультету спеціальної освіти та соціальної політики Українського державного університету імені Михайла Драгоманова (Протокол № 6 від 28 квітня 2026 року)

Рецензенти:
О.В. Чеботарьова **–** доктор педагогічних наук, професор, завідувач відділу освіти дітей з порушеннями інтелектуального розвитку Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України
Л. М. Руденко **–** доктор психологічних наук професор, завідувач кафедри спеціальної психології факультету спеціальної освіти та соціальної політики Українського державного університету імені Михайла Драгоманова.

За редакцією:
І.С. Маркусь – кандидата педагогічних наук, доцента, декана факультету спеціальної освіти та соціальної політики Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, президента громадської організації «Українська асоціація корекційних педагогів».
І.О. Сасіної – кандидата психологічних наук, доцента, завідувача кафедри освітньої реабілітації осіб з порушеннями зору факультету спеціальної освіти та соціальної політики Українського державного університету імені Михайла Драгоманова.

ISBN 978-966-931-359-1

Синергетичний підхід у розвитку та освіті осіб з обмеженнями життєдіяльності: збірник матеріалів **І Міжнародної науково-практичної конференції пам'яті академіка В.М. Синьова (13-14 березня 2026 року)** / за редакцією І.С. Маркусь, І.О. Сасіної. Київ: Український державний університет імені Михайла Драгоманова, 2026. 358 с. Електронне видання

УДК 378.091.3-056.2/.3:007.2]:005.745

Повну відповідальність за зміст, підбір, точність наведених матеріалів, цитат, статистичних даних, відповідної галузевої термінології, власних імен, джерел інформації, орфографію, плагіат та іншу інформацію, яка використана у публікаціях, несуть автори опублікованих праць

ISBN 978-966-931-359-1

© Факультет спеціальної освіти та соціальної політики, 2026
© Український державний університет імені Михайла Драгоманова, 2026

Список використаних джерел

1. Актуальні проблеми спеціальної педагогіки, психології та фізичної терапії: матеріали VII Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції (25 травня 2023 року, м. Суми). 2023. 313с. URL: https://sspu.edu.ua/images/2023/docs/nauka/konf/zbirnik_2023_stud_konf_25052023_df99c.pdf (дата звернення: 05.03.2026).
2. Мартиненко І. Рефлексія в комунікативній діяльності дошкільнят із системними порушеннями мовлення. *Наука та освіта.* 2016. № 2-3. С. 63-69.
URL: https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/en/articles/2016-2-3-doc/2016-2-3-st13-en (дата звернення: 05.03.2026).
3. Про освіту: Закон України від 05.09.2017р. №2145-VIII: станом на 010.01.2026. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text (дата звернення: 05.03.2026).
4. Рібцун Ю.В. *Загальний недорозвиток мовлення у дошкільників: пропедевтика та корекція. Дошкільне виховання*. 2024. № 3. С. 3-10.
URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/740003 (дата звернення: 05.03.2026).
5. Рібцун Ю. Вивчення праксичних функцій молодших школярів з особливими мовленнєвими потребами. *Особлива дитина: навчання і виховання.* 2021. Т. 104. № 4. С. 28-45.
URL: https://doi.org/10.33189/ectu.v104i4.88 (дата звернення: 05.03.2026).
6. Трофименко Л.. Психолінгвістичний аналіз особливостей мовленнєвого розвитку дітей з особливими освітніми потребами. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2025. Т. 118. № 2. С. 145-161.
URL: https://doi.org/10.33189/ectu.v118i2.255 (дата звернення: 05.03.2026).

Т.О. Купріянова
кандидат педагогічних наук, доцент,
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова (місто Київ)
Н. О. Рахуба
кандидат педагогічних наук,
Заклад дошкільної освіти
компенсуючого типу №219 (місто Київ)
Г. М. Погоріла
здобувач освіти,
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова (місто Київ)

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ РУХОВИХ НАВИЧОК У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ПОРУШЕННЯМИ ЗОРОВОГО СПРИЙМАННЯ

Процес формування рухових навичок у дітей дошкільного віку із порушеннями зорового сприймання є однією з найбільш складних та актуальних проблем сучасної тифлопедагогіки та адаптивного фізичного виховання. Зір, як провідна сенсорна модільність, забезпечує дитину основною інформацією про навколишній простір, дозволяючи координувати рухи, оцінювати відстані та формувати адекватні просторові уявлення.

За умови глибоких порушень зору або його повної відсутності, цей процес зазнає суттєвих трансформацій, що вимагає специфічних підходів до навчання та корекції. Наукові роботи Є. П. Синьової [5], О. І. Форостян [7], Н. Г. Байкіної [1] та Е. С. Вільчковського [3] дозволяють цілісно розглянути цю проблему з позицій психології, фізіології та методики фізичного виховання.

Відсутність зорових вражень стає первинним фактором, який детермінує розвиток рухової сфери дитини дошкільного віку. Як зазначається у дослідженнях, цей дефіцит негативно впливає на розвиток уявлень про простір, що у багатьох незрячих дітей провокує виникнення страху перед простором та пересуванням у ньому. Цей психологічний бар'єр стає причиною різкого обмеження природної рухливості, що, своєю чергою, гальмує розвиток кінестетичних відчуттів та загальної моторики (Є.П. Синьова [5]).

У зрячої дитини до семирічного віку спостерігається інтенсивне вдосконалення як великої, так і дрібної моторики. Її рука стає здатною до виконання точних, диференційованих рухів, необхідних для малювання, ліплення та первинних навичок письма. Проте у дитини із порушеннями зору спостерігається інша картина: через нестачу фізичних вправ та обмежений руховий досвід дрібна моторика розвивається значно слабше, а велика моторика часто виявляється недостатньо функціональною.

О. І. Форостян у своїх працях акцентує увагу на тому, що дефіцит рухової активності, або «моторний голод», спричиняє негативні зміни в роботі основних систем організму. Для дітей із порушеннями зору характерним є менш економний режим роботи серцево-судинної та дихальної систем порівняно зі зрячими однолітками [7].

Ці фізіологічні особливості свідчать про те, що формування рухових навичок у дошкільників цієї категорії не може відбуватися стихійно. Воно потребує спеціально організованого педагогічного впливу, спрямованого на компенсацію втрачених функцій за допомогою пластичності мозку та включення збережених аналізаторів.

Згідно з методичною концепцією Е. С. Вільчковського, формування рухової навички у дошкільному віці є поетапним процесом, що ґрунтується на створенні динамічного стереотипу в корі головного мозку [2]. Для дітей із зоровими порушеннями кожен із цих етапів має суттєві специфічні особливості.

Початковий етап - створення образу руху. На цьому етапі дитина ознайомлюється з рухом. У зрячих дітей провідну роль відіграє метод показу, заснований на імітації. Для дітей із порушеннями зору пряме копіювання часто є неможливим, тому Е. С. Вільчковський наголошує на важливості поєднання доступного показу (для дітей зі зниженим зором) із детальним словесним поясненням [2]. Словесна інструкція повинна бути максимально конкретною. Наприклад, замість команди «стрибай вперед», краще використовувати ігрову ситуацію «стрибай через струмок», де межі «струмка» позначені тактильно або аудіально.

Етап закріплення - автоматизація рухів. На другому етапі відбувається багаторазове повторення вправи. Головною проблемою для дітей із

порушеннями зору тут є відсутність оперативного зорового самоконтролю. Якщо зряча дитина бачить помилку в траєкторії руху руки чи ноги, вона може миттєво її виправити. Сліпа дитина контролює свої рухи лише тими ж руховими органами, що спричиняє невпевненість та неточність виконання. Тут важливо уникати «інтерференції навичок», коли старі, неправильно сформовані рухи заважають засвоєнню нових.

Етап удосконалення - стабілізація навички. На завершальному етапі навичка стає гнучкою та стійкою до зовнішніх чинників. Е. С. Вільчковський [2] довів, що дошкільнята значно краще засвоюють рухи, якщо вони усвідомлюють їхній зміст та структуру.Для дітей із порушеннями зору це означає перехід від механічного виконання до розуміння логіки руху, що дозволяє їм використовувати ці навички в самостійній ігровій діяльності.

Дослідження Є. П. Синьової та матеріали практичних спостережень вказують на те, що порушення зору накладають відбиток не лише на механіку рухів, а й на особистість дитини. Однією з ключових рис є підвищена імпульсивність, яка особливо яскраво проявляється у старшому дошкільному віці [4; 5].

Імпульсивність незрячих дітей часто виникає через специфіку домашнього виховання, де вони не стикаються з обмеженнями своїх бажань. На заняттях із фізичного виховання це призводить до того, що діти не вміють регулювати свою поведінку, вскакують, перебивають інших, вимагають виняткової уваги до себе [4].

Іншою серйозною проблемою є стереотипність та інертність мислення та діяльності. Через обмежений чуттєвий досвід дітям важко вигадувати нові варіанти вправ або сюжетних поворотів в іграх.

Н. Г. Байкіна розглядає адаптивне фізичне виховання (АФВ) як фундаментальний інструмент реабілітації, що починається саме в дошкільному віці. Головною метою АФВ є формування життєво необхідних навичок, які дозволяють дитині бути максимально самостійною [1].

Для досягнення цієї мети необхідно вирішувати низку корекційних завдань:

1. Подолання страху простору, що полягає у створенні безпечного, але насиченого орієнтирами середовища.
2. Розвиток збережених аналізаторів, а саме використання звукових сигналів, тактильних доріжок та вібраційної чутливості.[3]
3. Корекція постави та ходи через використання спеціальних вправ на рівновагу та координацію, які компенсують відсутність зорового контролю за положенням тіла.
4. Розвиток дрібної моторики, а саме використання вправ з дрібним інвентарем (м’ячики, кільця), що сприяють зміцненню м’язів кисті та підготовці до дотикового обстеження предметів.

Важливою методичною вимогою є поступовий перехід від індивідуальних форм роботи до групових. Спочатку вихователь працює з кожною дитиною окремо, виробляючи індивідуальні прийоми компенсації, а потім поступово

привчає дітей узгоджувати свою діяльність із загальною роботою групи. Це не лише розвиває моторику, а й сприяє соціалізації, знижуючи рівень тривожності у спілкуванні зі зрячими однолітками, про що також згадує Є. П. Синьова [5].

У процесі навчання незрячого дошкільника словесний опис рухів стає надзвичайно важливим інструментом. Проте він набуває повної сили лише наприкінці дошкільного віку, коли у дитини накопичується достатній руховий досвід. До того часу вихователь повинен бути готовий до того, що дитина може не розуміти просторових термінів («ліворуч», «вище», «паралельно»), оскільки вони не підкріплені візуальними образами.

Допомога вихователя на заняттях має бути поетапною:

– фізична допомога - на початкових етапах педагог бере руки чи ноги дитини у свої та виконує рух разом із нею («пасивний рух»);

– словесний супровід - супроводження кожної фази руху точними термінами;

– сенсорне підкріплення - надання дитині можливості доторкнутися до іншої людини, яка виконує рух, щоб зрозуміти його структуру.

Особливе значення має позитивне підкріплення. Як зазначають Е.С. Вільчковський та інші дослідники, схвалення вихователя є необхідною умовою для формування правильних навичок, оскільки воно слугує зовнішнім сигналом правильності виконання дії за відсутності зорового зворотного зв'язку [2].

Формування рухових навичок у дітей дошкільного віку із порушеннями зору – це багатогранний процес, у якому фізіологічні механізми тісно переплітаються з психологічними бар'єрами. Аналіз праць Є. П. Синьової, О. І. Форостян, Н. Г. Байкіної та Е. С. Вільчковського, а також практичних матеріалів [1], дозволяє зробити висновок, що ключем до успішного розвитку дитини є рання діагностика та системна корекція.

Основними векторами роботи мають стати подолання «моторного голоду», розвиток рівноваги та координації, а також цілеспрямоване формування просторових уявлень. Незважаючи на об'єктивні труднощі, такі як скованість рухів, імпульсивність та шаблонність мислення, використання науково обґрунтованих методів адаптивного фізичного виховання дозволяє дітям із порушеннями зору досягати значного прогресу. Це стає надійним підґрунтям для їхньої подальшої інтеграції в суспільство та успішного переходу до шкільного навчання.

Список використаних джерел

1. Байкіна, Н. Г., Євсєєв, С. П., Полякова, Т. Д., Чудна, Р. В., Шапкова, Л. В. Адаптивна фізична рекреація учнів 1–4 класів з порушенням зору. 2021, 322. URL: https://nupp.edu.ua/uploads/files/0/main/deps/faculty/sport-faculty/kaf-fks/science-work/zbirnik-2021.pdf#page=322

2. Вільчковський Е. С. , Курок О.І.Фізичне виховання дітей у дошкільному закладі. К., 2001. 214 с.

3. Караулова, С. І., Воронков, Є. О., Потапов, К. Ю. (2023). Особливості розвитку рухових якостей дітей дошкільного віку. *Фізичне виховання та спорт*, (1), 67-72.

https://doi.org/10.26661/2663-5925-2022-1-10
4. Легкий, О., Кондратенко, С. Формування предметної діяльності дошкільників з порушеннями зору. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2021. *103*(3), 67-76. https://doi.org/10.33189/ectu.v103i3.81
5. Синьова Є. П. Тифлопсихологія. Психологічні особливості людей з глибокими порушеннями зору : підручник / Синьова Є. П. – К. : Знання, 2008. - 365 с.
6. Смаль Я. А. Формування рухового режиму дітей старшого дошкільного віку з використанням засобів народної фізичної культури. дис. … к-та пед. наук : 13.00.02 / Східноєвропейський національний університет ім. Лесі Українки. Луцьк, 2017. 205 с.
7. Форостян О. І. Фізичне виховання дітей з вадами зору в українській дефектології (друга половина XX ст.). *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*. Одеса : ПНПУ ім. К. Д. Ушинського. 2015. №2. С. 47-52. URL: http://dspace.pdpu.edu.ua/handle/123456789/3809

А. В. Курєнкова
доктор філософії зі спеціальної освіти, доцент,
Криворізький державний педагогічний університет
(місто Кривий Ріг)

ЗАСТОСУВАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ТА НЕЙРОМЕРЕЖ У КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИТКОВІЙ РОБОТІ ЛОГОПЕДА: СИНЕРГЕТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ

Сучасний стан розвитку інформаційних технологій зумовлює необхідність переосмислення традиційних підходів до корекційно-розвиткової роботи з особами з порушеннями мовлення. Технології штучного інтелекту (ШІ) та нейронні мережі відкривають принципово нові можливості для індивідуалізації логопедичного супроводу, підвищення ефективності діагностики та оптимізації корекційного процесу [2]. У контексті синергетичної парадигми, яка розглядає освітній процес як складну самоорганізовану систему, застосування ШІ-інструментів набуває особливого методологічного значення [3].

Синергетичний підхід у спеціальній освіті передбачає взаємодію різних наукових галузей – педагогіки, нейронауки, психолінгвістики та інформатики – для досягнення якісно нових результатів, недосяжних у межах кожної з них окремо. Саме на перетині цих дисциплін формується новий напрям – нейротехнологічна логопедія, що інтегрує досягнення штучного інтелекту у практику мовленнєвої корекції [3].

Аналіз сучасних досліджень свідчить про активне впровадження нейромережевих технологій у діагностику та корекцію мовленнєвих порушень. Системи автоматичного розпізнавання мовлення на основі глибинного навчання (deep learning) дозволяють здійснювати точний акустичний аналіз мовленнєвого потоку, виявляти фонетичні девіації, оцінювати темп, ритм та мелодику мовлення. Зокрема, згорткові нейронні мережі (CNN) та рекурентні мережі з довгою короткочасною пам'яттю (LSTM) демонструють високу